ШЕВЧЕНКО Б. О., кандидат економічних наук, доцент

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ ФІНАНСОВИХ ІННОВАЦІЙ

Єдиного визначення терміна «інновація» в економічній літературі немає. Однак найпоширенішим є виділення двох підходів до розуміння цього терміна: вузький та широкий. У першому підході інновація може бути представлена з технічного боку та ідентифікована з промисловим виробництвом (нова технологія тощо). У другому підході інновація сприймається як новий продукт чи послуга, спосіб виробництва, новація у фінансовій, організаційній, науково-технічній та інших сферах. З погляду об'єкта дослідження цієї роботи, автор дотримується іншого, ширшого підходу.

Серед економістів існує думка, що інновація породжується прагненням людей та компаній максимізувати свій прибуток. Тобто бажання стати багатшим через впровадження інновацій може виявитися вкрай вигідним для всієї економіки. Звідси можна дійти невтішного висновку, що зміна економічних умов (на гірше чи краще) може стимулювати пошук інновацій, здатних приносити прибуток.

Деякі дослідники пояснюють виникнення інновацій двома основними причинами. Першою вважають «технологічний поштовх», за якого джерелом виникнення інновацій виступають внутрішні закономірності виробництва, а другою – «попит», що стимулює створення інновацій. Також до основних джерел виникнення інновацій включають обмежені можливості задоволення зростаючих потреб, накопичений суспільством науковий та інтелектуальний потенціал.

Одним із перших дослідників сутності інновацій є М. Д. Кондратьєв, який ввів поняття довгих хвиль або великих циклів, які є потоками інновацій, що утворюються після впровадження винаходу. Микола Кондратьєв виявив суттєві

зміни в умовах життя суспільства перед початком підвищувальної хвилі великого циклу, які проявляються у значній зміні технології обміну та виробництва [1].

Запропоновані Кондратьєвим ідеї структурованого розвитку використовуються австрійським економістом Й. Шумпетером (1883–1950 рр.), який остаточно сформулював поняття «інновація». Австрійський учений уперше використовував термін «інновація» в 1930 р., де під цим терміном мав на увазі зміни з метою впровадження та використання нових товарів та послуг. У своїй роботі ним описано різні комбінації (поєднання) новацій, розкрито особливості інноваційного процесу [2]. Австрійський економіст визначив інновацію як суму нестандартних поєднань різних ресурсів у поєднанні з бізнесом (підключаються економічними агентами під час їх діяльності), внаслідок якого вони перетворювалися на інновації [3].

За словами Шумпетера, капіталізм є системою, яка не може терпіти відсутність руху, рутину, вона ніколи не стане стаціонарною. Шумпетер створив теорію (1939 р.), де обґрунтував послідовний зв'язок між новизною та економічним зростанням. Його теорія щодо економічних циклів є джерелом натхнення для всіх економістів та політиків, які вважають технологічний прогрес вирішенням таких вад капіталізму, як безробіття, соціальна нерівність, інфляція.

Підхід Шумпетера та ідеї, запропоновані його послідовниками щодо можливостей економічного зростання, обумовленого виключно розробленими технологіями, оптимістичні. Щоб зрозуміти, чому технології власними силами неспроможні забезпечити економічне зростання, необхідно провести різницю між технологічними можливостями і реальністю їх використання.

На основі запропонованого Шумпетером підходу Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) запропонувала свій підхід поділу інновацій за різними групами, до яких включила: інноваційні продукти;

інноваційні процеси; інноваційний маркетинг; інноваційні методи організації [4].

За визначенням Е. Роджерса [5], інновацією є ідея, яка конкретною людиною вважається новою. У цьому головним чинником перестала бути новизна відкриття, що у її основі, а важливіше вважається новизна з погляду індивідуального сприйняття. У такому разі в інноваціях нас насамперед мають цікавити не функції та можливості, а їх сприйняття окремими користувачами. Із цього випливає, що продукти та послуги не є інноваціями.

На наш погляд, вищезазначене твердження досить спірне, принаймні з практичної точки зору, оскільки споживач зацікавлений у кінцевому продукті чи послузі, які для нього є носіями конкретних функцій (можливостей) і тому є уособленням цих функцій і можливостей.

Послідовники теорії Й. Шумпетера, до яких належать Д. Гелбрейт, Дж. Кларк, Дж. Бернал, К. Фрімен та ін, сконцентрували свою увагу на економічному ефекті від впровадження великих технологічних інновацій, і згодом довели правильність теорії. Дж. Стюарт Мілль досліджував результати державного регулювання інноваційних процесів. Теоретичному обґрунтуванню ефективності впровадження інновацій також приділялася велика увага англійським дослідником Дж. Гобсоном.

Творець концепції інформаційного суспільства і один із родоначальників теорії менеджменту П. Друкер зробив великий внесок у розробку теорії інновацій, де йому вдалося довести, що в періоди серйозних структурних змін виживають лідери ринку, здатні оперативно пристосуватися до нових технологій, що відходять від старих і звичних форм та методів роботи. П. Друкер у своїй доповіді «Дисципліна інновації» спирається на процедуру інновацій, що грунтується на трьох стовпах: 1) усвідомлення місії організації; 2) націленість на результат; 3) скептичний погляд на технології [6].

Резюмуючи вищевикладене, під інновацією слід розуміти результат новацій (у будь-якій галузі) зі створення унікального чи модернізованого

продукту (послуги, процесу, технології, інституту), спрямованого на ефективне задоволення існуючих потреб (формування нових потреб), що має практичне застосування з економічним і науково-технічним ефектом та передбачає поєднання новаторської ідеї і прогресу її впровадження (реалізації).

У Законі України «Про інноваційну діяльність» визначено поняття інновацій як новостворені, застосовані або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція чи послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які суттєво поліпшують структуру та якість виробництва і/або соціальної сфери. Термін «інноваційна діяльність» у цьому контексті визначається як діяльність, спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок, що призводить до випуску на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [7].

Після проведеного аналізу та визначення основної сутності загального терміну «інновація», спрямованого на опис характеристик фінансових інновацій, переходимо до дослідження галузевого аспекту цієї проблеми, зокрема виникнення та використання інновацій у фінансовому секторі. Так само, як і під час уточнення загального поняття «інновація», вчені мають різні точки зору на визначення сутності та характеристик поняття «фінансова інновація».

Під терміном «фінансові інновації» розуміють засоби та методи, які використовуються суб'єктами господарювання для здійснення операцій із новими видами фінансових активів. Застосування таких інновацій дозволяє економічним агентам зменшити витрати та ризики в їхній діяльності. Далі розглянемо, як сучасні науковці розкривають зміст цього терміну (детальний огляд представлено в табл. 1).

Одним із найбільш обґрунтованих, на наш погляд, є визначення, яке надає Н. М. Пантелєєва. Вона розглядає фінансову інновацію як «результат творчого пошуку нового підходу до вирішення проблем у фінансовій галузі, який

реалізується шляхом створення та поширення нових фінансових продуктів, послуг, інструментів, технологій, процесів та організаційних форм. Ці інновації орієнтовані на ефективне управління фінансовими ресурсами та ризиками, забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності в умовах змінності, невизначеності та інформаційної асиметрії економічного середовища» [9, с. 28].

Таблиця 1

Зміст поняття «фінансові інновації»

Науковці	Визначення
Р. Наполі	Нововведення для продукту чи послуги, що суттєво поліпшує їх характеристики
П. Туфано	Створення й поширення нових технологій, інститутів та інструментів
В. Волков	Кінцевий результат діяльності у фінансовій сфері у вигляді нового продукту чи операції, що виникає внаслідок постійного руху фінансових активів і зобов'язань
Г. Белінська	Виникнення нових ідей чи вдосконалення тих, що є на ринку, які реалізуються у формі фінансового продукту або технології та використовуються для збільшення прибутковості або зниження ризикованості фінансових операцій
Н. Пантелєєва	Результат творчого пошуку нового підходу до розв'язання проблем у фінансовому секторі шляхом створення нових технологій, інструментів та процесів
Г. Азаренкова	Методи, що використовуються економічними агентами для здійснення операцій з новими видами фінансових активів
М. Міллер	Зміни у фінансових інститутах та інструментах
В. Федоренко	Створення та запровадження в обіг нових фінансових інструментів і технологій фінансового інвестування

Джерело: [8]

З нашої точку зору, фінансова інновація – це впровадження нових процесів, що передбачає застосування інноваційних фінансових технологій, інструментів та методів фінансового інвестування. Важливо відзначити, що фінансові інновації вже не є нововведенням, оскільки вони відзначають розвиток технологічних інновацій від самого їхнього початку. Загалом відомо, що фінансові і технологічні інновації взаємозв'язані та спільно еволюціонують.

З одного боку, фінансові інновації створюють механізм для фінансування інноваційних технологічних проєктів в умовах, коли традиційні джерела фінансування стають недоступними через високий інвестиційний ризик. З іншого боку, завдяки технічному й економічному прогресу, бізнес-процеси ускладнюються, що породжує нові види ризику і вимагає адаптації фінансової системи та фінансових ринків до сучасних викликів та потреб підприємств. Варто відзначити, що без фінансових інновацій технічний та економічний розвиток уповільнився б, а багатство націй було б менше. Однак впровадження фінансових інновацій обмежується без попиту, який генерується технічним прогресом.

Аналіз різних поглядів вчених на характеристику сутності та економічного змісту терміну «фінансова інновація» свідчить, що основними характеристиками цього поняття є визначення об'єкта нововведень, ступеня новизни та функцій (або мети впровадження). Проте, важливо відзначити, що наведений аналіз визначень у науковій літературі поки не надає достатніх підстав для чіткої характеристики сутності та внутрішніх взаємозв'язків цього терміну. Для досягнення цієї мети, на нашу думку, необхідно провести визначення умов і чинників, які впливають на формування та використання фінансових інновацій.

Економічна сутність фінансових інновацій зрештою проявляється у їхніх функціях. Як вважають в Економічній раді Канади, фінансові інновації виконують три функції: розширення ринку, управління ризиками, отримання вигоди [10].

Перша функція фінансових інновацій полягає у збільшенні ліквідності фінансового ринку, покращенні доступності грошових коштів та забезпеченні доступу до нових інвестиційних можливостей. Друга функція фінансових інновацій дозволяє перерозподілити фінансові ризики між учасниками ринку. Третя функція фінансових інновацій надає можливість учасникам ринку отримати вигоду з відмінностей у витратах та доходах.

Іншу класифікацію функцій фінансових інновацій розроблено Банком міжнародних розрахунків (BIS). Відповідно до цієї класифікації, фінансові інновації виконують такі функції: передача цінового ризику, передача кредитного ризику, генерування ліквідності, створення кредиту, інструменти для створення акціонерного капіталу [11].

П. Туфано визначає шість основних функцій фінансових інновацій, які, на його думку, визначають як їх появу, так і їх характер:

1) забезпечення ефективного функціонування «неповних ринків» шляхом сприяння вільному переміщенню фінансових ресурсів і хеджування ризиків;

2) подолання наслідків асиметрії інформації у фінансовому секторі;

3) мінімізація транзакційних витрат;

4) мінімізація податків та вирішення проблем у регулюванні;

5) зміцнення глобалізаційних процесів та інтернаціоналізація фінансових ринків для використання нових методів управління ризиками;

6) поширення технологічних змін і інформаційних технологій, що сприяють інноваціям. Наприклад, нові методи андеррайтингу (OpenIPO), формування портфелів акцій (folioFN), нові ринки цінних паперів та безпечні засоби виконання операцій, нові системи управління ризиками, онлайн-планування пенсійного забезпечення та інше [12, с. 10–22].

Базуючись на визначенні терміну «фінансова інновація», вважаємо, що процес інноваційної діяльності у фінансовій сфері слід розглядати як систему взаємопов'язаних методів і механізмів. Ця система спрямована на створення та забезпечення функціонування нових фінансових інститутів, освоєння фінансовими установами нових ринків або їхніх окремих сегментів, використання нових або якісно вдосконалених фінансових інструментів, здійснення нових операцій, надання нових чи модифікованих фінансових послуг та впровадження нових фінансових технологій. Все це поєднується з діяльністю об'єктів фінансової інфраструктури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kondratieff A. N. D. 1935. The Long Waves in Economic Life. The Review of Economics and Statistics 17(6): 105–115. URL : https://www.cannonfinancial.com/uploads/main/Long-Waves-in-Economic-Life.pdf
2. Schumpeter J. Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process. Vol. 1–Vol. 2. Martino Fine Books, 2017. 1124 p.
3. Шумпетер І. А. Капіталізм, соціалізм та демократія. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Shumpeter_Yozef_A/Kapitalizm_sotsializm_i_demokratiia/
4. Oslo guide. Guidelines for the collection and analysis of innovation data, third edition, Organization for Economic Co-operation and Development Statistical Office of the European Communities/ OECD 2005. 164 p. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5889925/OSLO-EN.PDF
5. Federal Reserve Bank of Atlanta, Economic Review. August, 1983, P. 10. URL : https://fraser.stlouisfed.org/title/economic-review-federal-reserve-bank-atlanta-884/august-1983-34890
6. Drucker, P. Innovation and Entrepreneurship. URL : http://dspace.vnbrims.org:13000/jspui/bitstream/123456789/4729/1/Innovation%20and%20Entreprenurship.pdf
7. Закон України «Про інноваційну діяльність». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text
8. Сутність і класифікація фінансових інновацій у фінансовому секторі. URL : https://bit.ly/2GcJKdD, Фінансові інновації у вітчизняній банківській системі. URL : https://bit.ly/368mecI
9. Пантелєєва Н. М. Фінансові інновації в банківській системі: теорія, методологія, практика : монографія. К. : УБС НБУ, 2014. 540 с.
10. The Economic Council of Canada. URL : https://www.publications.gc.ca/site/eng/9.855450/publication.html
11. Bank for International Settlements. URL : https://www.bis.org
12. Tufano P. Financial Innovation and First Mover Advantages. *Journal of Financial Economics*. 1989. № 25. P. 213–240.